

Sygn. akt **IC 599/14**

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 lutego 2018 r.

Sąd Okręgowy w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSO Rafał Wagner
Sędziowie:	SO Ewa Ligoń-Krawczyk SO Bożena Chłopecka
Protokolant:	sekretarz sądowy Katarzyna Maciaszczyk

po rozpoznaniu w dniu 1 lutego 2018 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa **P. K.** jako reprezentanta grupy w skład której wchodzi: K. A. (1), T. A., E. B., J. B., R. C., J. F., I. G., D. G., K. G., M. G., G. J., P. J., W. K., A. K., M. K., T. K., J. K., M. Ż. (1), G. M., M. M. (1), T. M., J. N., J. O., K. O., M. O., P. P. (1), A. P., P. P. (2), J. P., M. P., J. R., R. R., E. S. (1), S. S. (1), A. S. (1), A. S. (1), K. S., M. S. (1), J. T., I. T., P. W. (1), I. W., M. W., J. W. (1), S. W., J. W. (2), A. W., J. W. (3), J. Z. (1), G. Z., J. Z. (2), M. Ż. (2)

przeciwko **Skarbowi Państwa - Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych, (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W., (...) spółce akcyjnej z siedzibą w W.**

o ustalenie

I oddala powództwo;

II odstępuje od obciążania powoda kosztami procesu poniesionymi przez pozwanych.

Sygn. akt **IC 599/14**

UZASADNIENIE

Pozwem z 10 czerwca 2014 r. skierowanym przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej, Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych reprezentowanemu przez Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W., (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W. P. K., działając jako reprezentant grupy, wnosił o ustalenie w trybie art. 189 k.p.c., że:

a) nieważna jest czynność prawna umorzenia jednostek rozrachunkowych zgromadzonych na rachunkach powodów prowadzonych przez objęte postępowaniem otwarte fundusze emerytalne (OFE) po uzyskaniu informacji od ZUS o obowiązku przekazania tych środków na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych (FUS) w wykonaniu dyspozycji

art. 100c ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w brzmieniu nadanym przez ustawę o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych,

b) nieważna jest czynność prawna przeniesienia tych środków na właściwy rachunek FUS w wykonaniu dyspozycji art. 111c ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych znowelizowanego w drodze ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w OFE,

c) Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną powodom czynnościami opisanymi w podpunktach a) i b),

Powód wnosił również o zadanie Trybunałowi Konstytucyjnemu w trybie art. 193 Konstytucji RP pytania prawnego w przedmiocie zgodności art. 100c ust. 1-3 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych w brzmieniu nadanym ustawą o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych z art. 21 ust. 2, art. 31 ust. 2 i art. 64 ust. 1 Konstytucji RP w zakresie w jakim zobowiązuje on OFE do umorzenia jednostek rozrachunkowych pozostających na rachunku członka OFE po uzyskaniu informacji od ZUS o obowiązku przekazania tych środków na fundusz emerytalny FUS i ich przeniesienia na właściwy rachunek FUS, a także o zasądzenie solidarnie od pozwanych na rzecz powoda kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

(pozew – k. 2-25)

Pismem z 9 listopada 2014 r. P. K. (reprezentant grupy) sprecyzował żądanie pozwu w ten sposób, że wnosił o ustalenie w trybie art. 189 k.p.c., że nieważna jest czynności prawna umorzenia 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na dzień 31 stycznia 2014 roku na rachunkach powodów prowadzonych przez objęte postępowaniem OFE i przekazanie tych aktywów w dniu 3 lutego 2014 r. o wartości odpowiadającej sumie wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych do ZUS, działającego w imieniu i na rzecz FUS, dokonana w wykonaniu dyspozycji art. 23 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych.

(pismo powoda – k. 743-749)

W odpowiedzi na pozew z 14 listopada 2014 r. pozwani (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W. wnosili o rozstrzygnięcie przez Sąd o niedopuszczalności postępowania grupowego w części i odrzucenie pozwu w tym zakresie na podstawie art. 10 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, a w przypadku nieuwzględnienia powyższego pozwani wnosili o oddalenie powództwa względem ww. pozwanych oraz o zasądzenie kosztów postępowania od powoda na rzecz pozwanych według norm przepisanych.

(odpowiedź na pozew – k. 604-619)

W odpowiedzi na pozew z 14 listopada 2014 r. pozwany ZUS wnosił o odrzucenie pozwu z uwagi na fakt, iż sprawa nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu grupowym, ewentualnie o oddalenie powództwa w stosunku do pozwanego ZUS z uwagi na brak legitymacji bierniej po stronie pozwanego, a także o zwrot kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

(pismo pozwanego – k. 672-679v.)

W odpowiedzi na pozew z 15 listopada 2014 r. pozwany Skarb Państwa – Minister Pracy i Polityki Społecznej wniósł o odrzucenie pozwu, a w przypadku nieuwzględnienia niniejszego wniosku o oddalenie powództwa w stosunku do pozwanego Skarbu Państwa – Ministra Pracy i Polityki Społecznej oraz o zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego

Skarbu Państwa kosztów postępowania, w tym od powoda na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa kosztów zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

(odpowiedź na pozew – k. 685-690)

Postanowieniem z 17 grudnia 2014 r. Sąd Okręgowy w Warszawie umorzył postępowanie w części, tj. wniesione przeciwko (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W. w likwidacji i oddalił wniosek o zobowiązanie powoda do złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu.

(postanowienie – k. 812)

Postanowieniem z 4 marca 2015 r. Sąd Okręgowy w Warszawie postanowił rozpoznać sprawę w postępowaniu grupowym.

(postanowienie – k. 853, postanowienie – k. 944, postanowienie – k. 979-980)

Pismem z 5 stycznia 2016 r. powód zmienił podstawę żądania pozwu w ten sposób, że wnosił o ustalenie, że:

a) nieważna jest czynność prawna umorzenia 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na dzień 31 stycznia 2014 r. na rachunkach powodów prowadzonych przez objęte postępowaniem OFE i przekazanie tych aktywów w dniu 3 lutego 2014 r. o wartości odpowiadającej sumie wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych do ZUS, działającego w imieniu i na rzecz FUS, dokonana w wykonaniu dyspozycji art. 23 ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych,

b) Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną powodom ww. czynnościami,

z uwagi na sprzeczność art. 23 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych w zakresie w jakim zobowiązuje on OFE do umorzenia 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku członka OFE na dzień 31 stycznia 2014 r. i przekazania tych aktywów w dniu 3 lutego 2014 r. do ZUS działającego w imieniu i na rzecz FUS z art. 1 Protokołu nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Jednocześnie strona powodowa cofnęła wniosek o zadanie Trybunałowi Konstytucyjnemu w trybie art. 193 Konstytucji RP pytania prawnego w przedmiocie zgodności art. 23 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych z art. 21 ust. 2, art. 31 ust. 2 i art. 64 ust. 1 Konstytucji RP w zakresie w jakim zobowiązuje on OFE do umorzenia 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku członka OFE na dzień 31 stycznia 2014 r. i przekazania tych aktywów w dniu 3 lutego 2014 r. do ZUS działającego w imieniu i na rzecz FUS.

(pismo powoda – k. 946-957)

Orzeczeniem z 8 kwietnia 2016 r. Sąd Okręgowy w Warszawie postanowił o dokonaniu ogłoszeń o wszczęciu postępowania grupowego w wydaniach ogólnopolskich dziennika „(...)” i gazecie codziennej (...), zakreślając jednocześnie trzymiesięczny termin, liczony od daty ukazania się ogłoszenia, na składanie reprezentantowi grupy oświadczeń o przystąpieniu do grupy.

(postanowienie – k. 988-990)

Postanowieniem z 26 czerwca 2017 r. Sąd Okręgowy w Warszawie ustalił, że w skład grupy wchodzi K. A. (1), T. A., E. B., J. B., R. C., J. F., I. G., D. G., K. G., E. G., M. G., G. J., P. J., B. J., R. K., A. K., J. K., P. K., G. M., M. M. (1), M. M. (2), T. M., J. N., R. O., J. O., K. O., M. O., P. P. (1), A. P., P. P. (2), J. P., M. P., J. R., R. R., E. S. (1), S. S. (1), A. S. (1), K. S., W. S., M. S. (2), I. S., J. T., I. T., P. W. (1), I. W., M. W., J. W. (1), S. W., J. W. (2), A. W., P. W. (2), J. W.

(3), J. Z. (1) i M. Ż. (2), a jednocześnie ustalił, że w skład grupy nie wchodzi: H. B., E. S. (2), J. H., W. K., M. K., T. K., M. Ż. (1), A. S. (2), M. S. (3), G. Z. i J. Z. (2).

(postanowienie – k. 1180-1183)

W dalszym toku postępowania stanowisko stron nie uległo zmianie.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

Zgodnie z założeniami ustawy z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (która weszła w życie w dniu 1 stycznia 1999 r.), polski system emerytalny miał zapewniać maksymalne bezpieczeństwo jego uczestników, poprzez dywersyfikację źródeł pochodzenia emerytur. Świadczenia miały być finansowane z:

- a) powszechnego obowiązkowego systemu repartycyjnego działającego na zasadzie zdefiniowanej składki – FUS – I filar,
- b) obowiązkowych, zindywidualizowanych inwestycji kapitałowych – OFE – II filar,
- c) dodatkowych ubezpieczeń dobrowolnych (pracownicze programy emerytalne, indywidualne konta emerytalne, indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego) – III filar.

(okoliczność bezsporna)

Podstawowym celem przeprowadzonej w 1999 r. reformy emerytalnej było zapewnienie wypłat emerytur w sytuacji nieprzewidywanych niekorzystnych zmian demograficznych, powodujących problemy z finansowaniem świadczeń w przyszłości. Z tego względu zdecydowano się zmienić sposób naliczania świadczeń na taki, w którym wysokość emerytury zależy od wpłacanego kapitału składkowego w czasie aktywności zawodowej ubezpieczonych. Ponadto postanowiono wprowadzić system indywidualnych kont niezbędny do rejestracji opłacanych składek i wyliczania w przyszłości świadczenia. Jednym z elementów reformy było przekazanie zarządzania częścią składki na ubezpieczenie emerytalne prywatnym podmiotom.

(okoliczność bezsporna)

W dniu 6 lutego 2013 r. Sejm uchwalił ustawę o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w OFE, która została podpisana przez Prezydenta RP 27 grudnia 2013 r., a weszła w życie z dniem 1 lutego 2014 r.

(okoliczność bezsporna)

Zgodnie z art. 23 ust. 1 ww. ustawy, w dniu 3 lutego 2014 r. nastąpiło umorzenie 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka OFE na dzień 31 stycznia 2014 r. i przekazanie do ZUS, działającego w imieniu i na rzecz FUS aktywów o wartości odpowiadającej sumie wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych.

(okoliczność bezsporna)

W związku z wątpliwościami w zakresie konstytucyjności przyjętych rozwiązań, Prezydent RP skierował ustawę o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych do Trybunału Konstytucyjnego w trybie kontroli następczej.

(okoliczność bezsporna)

W dniu 3 listopada 2015 r. Trybunał Konstytucyjny rozpoznał połączone wnioski Prezydenta RP oraz Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczące zmian funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce. Trybunał Konstytucyjny uznał zmiany w systemie emerytalnym za zgodne z ustawą zasadniczą. Zdaniem sędziów zasada zaufania do państwa nie

została naruszona. Trybunał orzekł, że przekazanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych składki do otwartych funduszy emerytalnych to czynność organizacyjna, a nie przewłaszczenie środków na ubezpieczanych.

(okoliczność bezsporna)

Zgodnie z art. 1 Protokołu nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego. Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

(okoliczność bezsporna)

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił na podstawie faktów notoryjnych, tj. wynikających z prawa powszechnie obowiązującego aktów prawnych, a mianowicie ustawy z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, ustawy z 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, Protokołu nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a także wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 3 listopada 2015 r. (sygn. I K 1/14), stosownie do treści art. 228 § 1 k.p.c., zgodnie z którym fakty powszechnie znane nie wymagają przeprowadzenia dowodu. Ponadto, z zasady domniemania powszechnej znajomości prawa należało przyjąć, że przepisy ww. aktów prawnych oraz wyroku Trybunału Konstytucyjnego, będące przedmiotem rozważań Sądu orzekającego w niniejszej sprawie, były powszechnie znane zarówno stronom, a także Sądowi zgodnie z paremią *iura novit curia*.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Powództwo było niezasadne i jako takie podlegało oddaleniu w całości.

Powód P. K., jako reprezentant grupy, wraz z kilkudziesięcioma innymi osobami fizycznymi wystąpił z powództwem o ustalenie, że nieważna jest czynność prawna polegająca na umorzeniu jednostek rozrachunkowych zgromadzonych na rachunkach powodów prowadzonych przez OFE po uzyskaniu informacji od ZUS o obowiązku przekazania tych środków do FUS w wykonaniu dyspozycji art. 100c ustawy z 28 sierpnia o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, a ponadto o ustalenie, że nieważna jest czynność prawna przeniesienia tych środków na właściwy rachunek FUS w wykonaniu dyspozycji art. 111c ww. ustawy oraz, że Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną powodom umorzeniem jednostek rozrachunkowych oraz przeniesieniem środków na rachunek FUS. Powód jako pozwanych wskazał Skarb Państwa – Ministra Pracy i Polityki Społecznej, Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz 9 powszechnych towarzystw emerytalnych które tworzą i reprezentują OFE. Przedmiotowe postępowanie było prowadzone według przepisów o postępowaniu grupowym.

W dalszym toku procesu powód doprecyzował żądanie pozwu w ten sposób, że domagał się ustalenia, że nieważna jest czynność prawna umorzenia 51,5 % jednostek rozrachunkowych zapisanych na dzień 31 stycznia 2014 r. na rachunkach powodów prowadzonych przez objęte postępowaniem OFE i przekazanie tych aktywów w dniu 3 lutego 2014 r. o wartości odpowiadającej sumie wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych do ZUS działającego w imieniu i na rzecz FUS. Powód argumentował, że pozbawienie jego oraz innych uczestników prawa ekspektatywy zwrotu powierzonych OFE środków jest formą pozbawienia prawa własności. Twierdził on, że miał uzasadnione prawo oczekiwać, że w określonej perspektywie czasowej, po uzyskaniu uprawnień do świadczenia emerytalnego, otrzyma zwrot powierzonych otwartym funduszom emerytalnym środków w formie świadczeń emerytalnych. Wskazywał nadto, że ze stosunku powiernictwa łączącego go z otwartymi funduszami emerytalnymi wynika prawo do żądania wypłaty świadczenia emerytalnego.

W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na sam kontekst sprawy, wynikający m.in. z ram czasowych w jakich toczyło się przedmiotowe postępowanie. Po uchwaleniu na przełomie lat 2013-2014 ustawy o zmianie niektórych

ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, wielu przedstawicieli środowiska prawniczego zaczęło zgłaszać liczne argumenty wskazujące na niekonstytucyjność nowelizacji nakazującej OFE umorzenie jednostek rozrachunkowych pozostających na rachunku członka OFE oraz zobowiązujących je do przekazania środków na fundusz emerytalny FUS. W związku z rozbieżnościami poglądów doktryny powód domagał się wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem prawnym w przedmiocie zgodności z Konstytucją kwestionowanych przepisów.

Już po wytoczeniu powództwa, tj. w dniu 4 listopada 2015 r. Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się w powyższym zakresie i stwierdził, że zgodne z Konstytucją RP jest umorzenie 51,5 % oszczędności w OFE. Wskazał przy tym, że środki pochodzące ze składek ubezpieczeniowych, również zgromadzone w OFE, są – w sensie konstytucyjnym – środkami publicznymi, a nie prywatnymi oszczędnościami ubezpieczonych. Pochodzą one bowiem z przymusowej i powszechnej składki emerytalnej, która ma charakter daniny publicznej. Ustawodawca dysponuje stosunkowo szeroką swobodą rozporządzania takimi środkami w celu zapewnienia ubezpieczonym realizacji prawa do emerytury. To bowiem państwo odpowiada wobec obywateli za organizację systemu emerytalnego i wypłatę świadczeń. Nie można jednocześnie zakładać niezmienności unormowań określających warunki nabywania tego prawa, zwłaszcza jeśli zmieniają się warunki społeczno-ekonomiczne. Trybunał podkreślił również, że transfer aktywów odpowiadających umorzonym jednostkom rozrachunkowym nie wiązał się z obniżeniem wartości tych aktywów. Środki zarządzane uprzednio przez OFE zostały przeniesione do ZUS w tej samej wysokości. Przeprowadzona operacja rachunkowa nie pociągała więc za sobą negatywnych skutków dla ubezpieczonych. W ocenie Trybunału, ustawodawca musi reagować – również ze względu na zapewnienie realizacji prawa do emerytury – na zmiany okoliczności, w jakich funkcjonuje system emerytalny. Powinien uwzględniać różne czynniki, w szczególności gospodarcze i społeczne, które w odpowiednio długiej perspektywie czasowej mogą wpływać na sposób zapewnienia obywatelom zabezpieczenia społecznego po osiągnięciu wieku emerytalnego.

Zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji RP, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne. W związku z powyższym, powód już w toku postępowania zmodyfikował podstawę swojego żądania wskazując, że umorzenie oszczędności w OFE jest nieważne, gdyż jest sprzeczne z art. 1 Protokołu nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Powód podkreślał, że przeniesienie jednostek rozrachunkowych zgromadzonych w OFE na rachunki FUS w wykonaniu dyspozycji art. 23 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych jest sprzeczne z gwarancją prawa własności ustanowioną w art. 1 Protokołu nr (...) do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności i w konsekwencji stanowi pozbawienie powoda prawa własności.

Stwierdzić należy, że uchwalając przeszło 20 lat temu ustawę o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Państwo podjęło jednocześnie decyzję o dokonaniu częściowej prywatyzacji jednej ze swoich funkcji - zabezpieczenia społecznego. Bez wątpienia zabezpieczenie społeczne jest funkcją i obowiązkiem Państwa, a Konstytucja RP nie mówi nic o możliwości (lub braku) częściowej prywatyzacji tej funkcji. Podobnie zresztą wygląda kwestia ochrony zdrowia, czy edukacji. Bezspornym jest, że OFE stanowią prywatnoprawny sposób realizacji konstytucyjnego zadania Państwa, podobnie jak prywatne szpitale i szkoły wyższe, a tej możliwości Trybunał Konstytucyjny nie zakwestionował. W myśl uprzednio obowiązujących przepisów, środki emerytalne miały być dzielone pomiędzy pierwszy, państwowy filar oraz drugi - prowadzony przez otwarte fundusze emerytalne. W ten sposób dokonano dywersyfikacji (rozproszenia) ryzyka przyszłych emerytów. Filar prowadzony przez otwarte fundusze emerytalne (filar kapitałowy) podlegał ryzyku rynkowemu. Mogło bowiem okazać się, że środki w nim zgromadzone nie zostaną pomnożone w taki sposób, w jaki oczekiwaliby tego przyszli emeryci. Środki zgromadzone w ten sposób były zaś wolne od ryzyka demograficznego, tj. od sytuacji, w której proporcje pomiędzy tymi którzy składki uiszczają, a tymi którzy są uprawnieni do świadczeń emerytalnych będą niekorzystne. W aktualnie obowiązującym stanie prawnym ten podział ryzyka, co do zasady, zdaniem Sądu, korzystny dla uprawnionych, został zniesiony. Obecnie świadczenia emerytalne praktycznie w całości podlegają ryzyku demograficznemu i mają być wypłacane przez FUS. Jest to podstawowa zmiana z punktu widzenia uprawnionych do przyszłych emerytur. Jednakże nie jedyna, bowiem kwestie spadkobrania czy chociażby wchodzenia środków zgromadzonych w otwartym funduszu emerytalnym do małżeńskiej wspólności majątkowej nie zostały

uregulowane w taki sposób jak miało to miejsce w przypadku pierwotnego brzmienia ustawy z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych. Powód słusznie w związku z tym podnosił, że zostało naruszone zaufanie obywateli do państwa, a także, że zostały zmienione zasady w trakcie trwania i realizacji tej „umowy społecznej”, która została zawarta w drugiej połowie lat 90., jednakże podzielenie tych zarzutów przez Sąd nie było wystarczające do uwzględnienia powództwa.

Pozwani trafnie podnosili w trakcie trwania niniejszego postępowania, że umorzenie jednostek rozrachunkowych i przekazanie ich do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nie są czynnościami prawnymi co do których możliwe jest ustalenie ich ważności w trybie art. 189 k.p.c. Niezależnie bowiem od definiowania przez doktrynę pojęcia „czynności prawnej”, powszechnie przyjmuje się, że koniecznym elementem każdej czynności prawnej, a zarazem wyłącznie ją charakteryzującym jest oświadczenie woli. Tymczasem zarówno umorzenie jednostek rozrachunkowych jak i przekazanie ich równowartości do FUS nie zawiera oświadczenia woli, lecz stanowi czynność techniczną w wykonaniu dyspozycji normy ustawowej, która nie może być przedmiotem kontroli – w płaszczyźnie art. 58 § 1 k.c. – w drodze powództwa przewidzianego przez art. 189 k.p.c. (wyrok Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2012 r., IV CSK 217/11). Art. 58 k.c. odnosi się tylko do czynności prawnych (albo oświadczeń woli), nie ma natomiast zastosowania do zdarzeń nie będących czynnościami prawnymi. Nie jest zatem możliwe ustalenie w drodze roszczenia wywiedzionego na podstawie art. 189 k.p.c. nieważności czynności technicznych. Nie można również żądać ustalenia stanu faktycznego, faktu lub właściwości rzeczy. Wprawdzie wyjątkowo dopuszcza się możliwość ustalenia faktu prawotwórczego, to jednak taki fakt kwalifikuje się jako prawotwórczy, jeżeli jego ustalenie w istocie zmierza do ustalenia prawa lub stosunku prawnego (orzeczenie Sądu Najwyższego z 8 października 1952 r., I C 581/53, wyrok Sądu Najwyższego z 10 czerwca 2011 r., II CSK 568/10). Taka sytuacja nie zachodzi w niniejszej sprawie, skoro w kontekście faktów (także prawotwórczych), nie można mówić o ich ważności lub nieważności. Ze swej istoty fakt mógł zaistnieć lub nie, zaś gdy stwierdzenie faktu prowadzi do ustalenia prawa lub stosunku prawnego, sąd powszechny może uczynić ten fakt przedmiotem swojego ustalenia, jednak ustalenie to nie może obejmować oceny, czy fakt był ważny biorąc pod uwagę jego zgodność z przepisami prawa.

Przyjęcie zatem, że zakwestionowane przez powoda skutki wejścia w życie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych nie stanowią czynności prawnych, powoduje automatycznie brak legitymacji biernej po stronie pozwanych towarzystw emerytalnych. W ocenie Sądu, pozwane towarzystwa emerytalne były pokrzywdzonymi w związku z wprowadzonymi zmianami w systemie emerytalnym w Polsce, bowiem podstawy ich funkcjonowania zostały znacznie zmodyfikowane, a środki którymi dysponowały zostały im odebrane. Ich pozwanie było konsekwencją przyjęcia przez powoda zasady, że w niniejszej sprawie mamy do czynienia z czynnościami prawnymi, a zatem jeżeli kwestionowana była jakakolwiek czynność prawna to kwestionujący winien pozwać obie strony czynności prawnej, stąd obecność towarzystw emerytalnych po stronie pozwanej.

W toku niniejszego postępowania strona powodowa nie wykazała także, aby czynności podjęte na podstawie art. 23 ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych były dotknięte jakakolwiek wadliwością rodzącą odpowiedzialność Skarbu Państwa. Powód opierał swoje stanowisko na twierdzeniu, iż został pozbawiony prawa własności w postaci prawa ekspektatywy powierzonych OFE środków, miał bowiem uzasadnione prawo oczekiwać, że w określonej perspektywie czasowej - po uzyskaniu uprawnień do świadczenia emerytalnego – otrzyma zwrot powierzonych OFE środków w formie świadczeń emerytalnych. W ocenie Sądu, sytuacja zarówno powoda, jak i pozostałych członków grupy w tym zakresie nie uległa zmianie, nadal mogą oni mieć oczekiwanie, że po uzyskaniu uprawnień do świadczenia emerytalnego otrzymają je.

Wbrew temu, co przedstawiała strona powodowa, ubezpieczeni nigdy nie mieli możliwości swobodnego dysponowania środkami zewidencjonowanymi na indywidualnym rachunku w OFE. Rozwiązania przewidziane przez ustawę o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych miały zawsze charakter zabezpieczenia społecznego, a nie prawa, którym można rozporządzać na zasadach obrotu cywilnoprawnego. Małżonek członka otwartego funduszu emerytalnego nie miał prawa do świadczenia pieniężnego odpowiadającego wartości jednostek zgromadzonych na

indywidualnym koncie, ale w ściśle określonych przypadkach (śmierć, zniesienie wspólności majątkowej) dochodziło do wypłaty transferowej polegającej na przeksięgowaniu odpowiednio obliczonych jednostek rozrachunkowych w funduszu członka otwartego funduszu emerytalnego na konto w otwartym funduszu emerytalnym należącym do małżonka. Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku K 1/14 umożliwienie ubezpieczonemu częściowego współdecydowania o sposobie realizacji prawa do zabezpieczenia społecznego, polegające na przyznaniu prawa do dysponowania częścią składki emerytalnej przez oddanie jej w zarząd prywatnego podmiotu i umożliwieniu podziału środków zgromadzonych na rachunku otwartego funduszu emerytalnego w razie ustania małżeństwa lub śmierci ubezpieczonego, musi być postrzegane jako przejaw zasady pomocniczości. Nie powoduje to zmiany kwalifikacji prawnej środków finansowych pochodzących z przymusowo uiszczanej daniny publicznej na prywatną własność ubezpieczonego.

Środki wpłacane do otwartego funduszu emerytalnego pochodzą ze składki emerytalnej ubezpieczonego, a ta, podobnie jak podatek dochodowy, jest ciężarem publicznym w rozumieniu art. 217 Konstytucji RP. Środki pochodzące ze składki emerytalnej nie mogą być zatem rozumiane jako własność prywatna ubezpieczonych. Stanowią publiczne środki finansowe przeznaczone na pokrycie publicznych zobowiązań wynikających z ubezpieczenia społecznego.

Przekazanie przez ZUS do OFE środków pochodzących ze składki emerytalnej należy uznać za czynność techniczno-organizacyjną, prowadzącą de facto do ograniczonej w czasie zmiany podmiotu administrującego środkami publicznymi. Nie prowadzi to do przewłaszczenia tych środków na ubezpieczonego, a tym bardziej na OFE lub powszechne towarzystwa emerytalne. Z chwilą przekazania przez ZUS do OFE środków pochodzących ze składki emerytalnej nie ustaje bowiem stosunek ubezpieczenia społecznego, a ubezpieczony nie zyskuje uprawnienia do swobodnego dysponowania środkami zapisanymi na jego rachunku w OFE. Samo umorzenie pewnej części jednostek rozrachunkowych, odpowiadających aktywom zgromadzonym uprzednio w OFE, nie zmodyfikowało od strony ekonomicznej gwarancji otrzymania świadczeń przez osoby osiągające wiek emerytalny. Rozstrzygnięcie ustawodawcy dotyczyło zmiany sposobu zarządzania środkami pochodzącymi ze składek ubezpieczeniowych. Środki te, znajdujące się dotychczas na rachunkach w OFE, zostały przesunięte do pierwszego segmentu systemu emerytalnego. Zmienił się podmiot zarządzający aktywami odpowiadającymi tym środkom, jakkolwiek bez zmiany ich wartości. Przekazano bowiem aktywa odpowiadające sumie wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych. Tym samym wykluczono możliwość potraktowania umorzenia części jednostek rozrachunkowych zgromadzonych w OFE i przekazania ich równowartości do ZUS w ramach indywidualnych subkont jako wyłączenia, tj. pozbawienia własności. W tym znaczeniu, w ocenie Sądu, brak jest po stronie ubezpieczonego uszczerbku i to niezależnie od wysokości świadczenia emerytalnego wypłacanego w przeszłości.

Nie można się także zgodzić się z poglądem strony powodowej jakoby art. 23 ustawy zmieniającej był sprzeczny z art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, zgodnie z którym: Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego. Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka utrwalony jest pogląd, że świadczenia ubezpieczeniowe i emerytury są objęte ochroną art. 1 Protokołu nr 1, zwłaszcza jeżeli dotyczą świadczeń ze składek wpłacanych na fundusz, z którego są następnie wypłacane (np. decyzja Szrabjet i Clarke v. Wielka Brytania z 23 października 1997 r., skarga nr 27004/95 i 27011/95, wyrok Kjartan Asmundsson v. Islandia z 12 października 2004 r., skarga nr 60669/00, decyzja z 6 lipca 2005 r., Wielka Izba, skargi nr 65731/01 i 65900/01, § 47-53). Jednocześnie pojęcie mienia odnosi się zarówno do istniejącego mienia, jak i do wartości majątkowych, w tym także wierzytelności i roszczeń, w związku z którymi dana osoba może twierdzić, że ma przynajmniej uprawnione oczekiwanie ich realizacji. Roszczenie można uznać za mienie, jeżeli jest dostatecznie dowiedzione i ma podstawę w przepisie prawnym albo w krajowym orzecznictwie (wyrok PineValley Developments Ltd i inni v. Irlandia z 19 listopada 1991 r., A. 222 § 51; Kopecký v. Słowacja z 28 września 2004 r., Wielka Izba, skarga nr 44912/98 § 52; decyzja Von Maltzan i inni v. Niemcy z 2 marca

2005 r., Wielka Izba, skargi nr 71916, 71917, 10260/02, § 74, 77 i 78). Zatem ochrona art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji rozciąga się nie tylko na wypłacane już świadczenia emerytalne, ale również na prawo do emerytur, od których składki są pobierane i gromadzone na przyszłe świadczenia.

Artykuł 1 Protokołu nr 1 Konwencji nie ogranicza w żaden sposób swobody tworzenia przez państwo systemów ubezpieczeń społecznych albo wyboru rodzaju lub wysokości świadczeń w ramach takiego systemu w interesie sprawiedliwości społecznej i dobrobytu. Z art. 1 Protokołu nr 1 Konwencji nie można jednak wywieść uprawnienia do świadczeń w określonej wysokości, w związku z czym możliwe jest określanie ich górnego pułapu, a nawet obniżanie w rezultacie zmian w systemie emerytalnym czy rentowym. Działania te wymagają jednak zawsze uzasadnienia, muszą być proporcjonalne do realizowanych w ten sposób uprawnionych celów oraz stosowane w sposób niestanowiący dyskryminacji. Całkowite odebranie uprawnień powodujące utratę środków utrzymania, co do zasady, oznacza naruszenie prawa do ochrony własności, podczas gdy nie będzie nim zastosowanie rozsądnej i współmiernej obniżki wysokości emerytury, np. w rezultacie cofnięcia szczególnych przywilejów, likwidacji specjalnych systemów emerytalnych na rzecz systemu ogólnego albo zmian podyktowanych kryzysem finansowym (np. decyzja Skórkiewicz v. Polska z 1 czerwca 1999 r., skarga nr 39860/98; decyzja Komisji Beging v. Niemcy z 27 maja 1991 r., skarga nr 15376/89; decyzja Torrini i inni v. Włochy z 24 stycznia 2012 r., skargi nr 11838/07, 12302/07; wyrok Valkov i inni v. Bułgaria § 84; decyzja Frimu v. Rumunia z 7 lutego 2012 r., skarga nr 45312/11).

Powód w niniejszym postępowaniu nie wskazywał, aby wprowadzane zmiany w funkcjonowaniu systemu emerytalnego miały charakter dyskryminujący. Kwestionował umorzenie jednostek rozrachunkowych pozostających na rachunku członków OFE i przeniesienie zgromadzonych środków na rachunek FUS.

Dla przyjęcia odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie przepisów konwencyjnych niezbędnym byłoby ustalenie, że doszło do wywłaszczenia, a samo wywłaszczenie zostało przeprowadzone bez stosownego odszkodowania. Analogiczna do Protokołu nr 1 Konwencji ochrona przed wywłaszczeniem znajduje się w art. 21 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym wywłaszczenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem. W ocenie Sądu, ekwiwalentem za utraconą ekspektatywę wypłaty środków gromadzonych przez OFE jest ekspektatywa prawa do emerytury wypłacanej z FUS z dwóch połączonych filarów. Nie ulega wątpliwości, iż w przyszłości znajdują się uprawieni lub ich rodziny którzy w wyniku zmian nie uzyskają takich świadczeń jakie mogliby uzyskać podług zasad obowiązujących przed zmianami wprowadzonymi ustawą z 6 lutego 2013 r. Jak wynika jednakże z uzasadnienia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 listopada 2015 r., zmiana systemu emerytalnego była podyktowana troską o dobro budżetu państwa i akceptowalna biorąc pod uwagę interes publiczny. Do tego interesu publicznego nawiązuje art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dlatego również ta podstawa nie mogła przemawiać ze ustaleniem odpowiedzialności Skarbu Państwa w przedmiotowej sprawie.

Należy zwrócić uwagę, że w orzecznictwie utrwalony jest pogląd co do publicznego charakteru składki na ubezpieczenie emerytalne. Jak zauważył Sąd Najwyższy, system emerytalny oparty na zasadach ubezpieczeniowych charakteryzuje się przymusem ubezpieczenia społecznego związanym ściśle z obowiązkiem odprowadzania składek, a powstający z mocy przepisów ustawy systemowej stosunek ubezpieczenia społecznego ma charakter publicznoprawny. Inaczej rzecz ujmując, środki na ubezpieczenie społeczne, w szczególności emerytalne, są i będą przeznaczone na wypłatę świadczeń dla innych podmiotów, aniżeli ich płatnik i w tym znaczeniu są środkami publicznymi, podlegającymi ściąganiu oraz zabezpieczeniu na zasadach dotyczących składek na ubezpieczenia społeczne. W rezultacie, mimo zróżnicowanych ocen w doktrynie odnośnie do charakteru prawnego składki emerytalnej, powinna być ona - z uwagi na jej przeznaczenie na tworzenie funduszu emerytalnego i realizację konstytucyjnego prawa wynikającego z art. 67 ust. 1 Konstytucji - zaklasyfikowana jako część środków publicznych. Taki charakter - jak podkreślał Sąd Najwyższy - środki pochodzące ze składki zachowują również po przekazaniu ich przez ZUS do wybranego OFE (zob. m.in. uchwały składu siedmiu sędziów SN z: 5 kwietnia 2006 r., sygn. akt III CZP 121/05, OSNC nr 11/2006, poz. 178; 10 września 2009 r., sygn. akt I UZP 5/09, OSNP 5-6/2010, poz. 71; wyroki SN z: 8 kwietnia 2009 r., sygn. akt II UK 346/08, 4 czerwca 2008 r., sygn. akt II UK 12/08, OSP nr 6/2009, poz. 62; postanowienie SN z 16 maja 2013 r., sygn. akt IV CSK 616/12). W konsekwencji poza ramami wyznaczonymi

przez ustawodawcę ubezpieczony nie ma prawa do rozporządzania środkami zgromadzonymi w ramach ubezpieczenia emerytalnego (por.m.in. wyrok SN z 24 stycznia 2013 r., sygn. akt V CSK 63/12).

Publicznego charakteru środków zgromadzonych w OFE nie kwestionowali ani Prezydent RP i Rzecznik Praw Obywatelskich w swoich wnioskach do Trybunału Konstytucyjnego, ani żaden z sędziów składających zdanie odrębne do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 4 listopada 2015 r. (sygn. akt K 1/14). Co do środków publicznych swoboda Państwa w ich rozdysponowywaniu jest zdecydowanie większa niż w przypadku środków prywatnych. Skoro wprowadzone zmiany sposobu gromadzenia środków na przyszłe emerytury nie mają charakteru dyskryminującego, wprowadzają w miejsce środków przejętych przez FUS ekwiwalent w postaci prawa do emerytury wypłacanej przez FUS oraz dokonane były z uzasadnionych powodów (co potwierdził w swoim wyroku Trybunał Konstytucyjny), nie ma podstaw do przyjęcia odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

O kosztach orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c. Sąd w niniejszej sprawie nie miał wątpliwości, że wytoczenie niniejszego powództwa stanowiło ważny głos społeczny w dyskusji jaka trwała na temat zmian w OFE, zwłaszcza w okresie przed wydaniem przez Trybunał Konstytucyjny wyroku dotyczącego zmian funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce. Wątpliwości co do zgodności przepisów ustawy z Konstytucją RP zgłaszali nie tylko powód i osoby które przystąpiły do niniejszego postępowania grupowego, ale również Prezydent RP, Rzecznik Praw Obywatelskich, a także niektórzy sędziowie biorący udział w wydawaniu wyroku przez Trybunał Konstytucyjny. W związku z tym, biorąc pod uwagę uzasadnione w dacie wszczynania postępowania przekonanie powoda o swoich racjach, Sąd odstąpił, na podstawie art. 102 k.p.c., od obciążania go kosztami procesu poniesionymi przez pozwanych.

Mając powyższe na względzie Sąd na podstawie wskazanych przepisów orzekł jak w sentencji orzeczenia.

SSO Rafał Wagner SSO Ewa Ligoń-Krawczyk SSO Bożena Chłopecka